

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

©2020 ЗАВАДСЬКИХ Г. М., ТЕБЕНКО В. М.

УДК 334.722
JEL: L26; L31; M29

Завадських Г. М., Тебенко В. М. Практичні аспекти становлення соціального підприємництва в Україні

Метою даної статті є висвітлення сутності та основних критеріїв, які характеризують суть соціального підприємництва, аналіз його тенденцій та виявлення головних проблем розвитку соціального підприємництва у процесі його становлення в Україні. Наведено історичні етапи розвитку соціального підприємництва в Україні. Розглянуто підходи до тлумачення сутності соціального підприємництва. Акцентовано увагу на інноваційній складовій соціального підприємництва. Досліджено сутність соціального підприємництва, уточнено його основні ознаки. Наведено ключові відмінності традиційного та соціального підприємства. Дана оцінка соціального підприємництва в умовах розвитку ринкової економіки України. Проаналізовано переваги, типи соціального підприємництва, організаційно-правові форми та галузева належність соціальних підприємств. Досліджено вітчизняні соціальні підприємства через критерії тривалості їхнього існування та розмірів. Проаналізовано територіальний розподіл підприємств за регіонами України. У процесі дослідження виявлено основні аспекти, які стримують розвиток соціального підприємництва на регіональному рівні. Досліджено та обґрунтовано головні проблеми розвитку та становлення соціального підприємництва в Україні. Зазначено, що одним із напрямів діяльності, спрямованої на підтримку зростання соціального підприємництва, є оптимізація правового середовища. Визначено перспективи розвитку соціального підприємництва для домогосподарств в Україні. Наголошено на важливості популяризації соціального підприємництва серед населення та підвищення його обізнаності щодо цього виду діяльності. Доведено, що в сучасних умовах соціальне підприємство є дієвим інноваційним інструментом вирішення соціальних проблем. Наведено приклади успішних соціальних підприємств в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальні проблеми, інновації, реінвестування прибутку.

DOI:

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 21.

Завадських Ганна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного (просп. Богдана Хмельницького, 18, Мелітополь, 72312, Україна)

E-mail: hanna.zavadskykh@tsatu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-3870>

Тебенко Віта Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного (просп. Богдана Хмельницького, 18, Мелітополь, 72312, Україна)

E-mail: vita.tebenko@tsatu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0459-2555>

UDC 334.722
JEL: L26; L31; M29

Zavadskikh H. M., Tebenko V. M. Practical Aspects of Formation of Social Entrepreneurship in Ukraine

The article is aimed at illuminating the essence and basic criteria that characterize social entrepreneurship, analyzing its tendencies and identifying the main problems of social entrepreneurship development in the process of its formation in Ukraine. The historical stages of development of social entrepreneurship in Ukraine are provided. Approaches to interpretation of the essence of social entrepreneurship are examined. Attention is focused on the innovative component of social entrepreneurship. The essence of social entrepreneurship is researched, its main features are closer defined. The key differences between traditional and social enterprise are specified. An estimation of social entrepreneurship in the conditions of development of the market economy of Ukraine is presented. The advantages, types of social entrepreneurship, organizational and legal forms and industry affiliation of social enterprises are analyzed. Domestic social enterprises were researched on the criteria for duration of their existence along with their size. The territorial distribution of enterprises by regions of Ukraine is analyzed. During the research, the main aspects that hinder the development of social entrepreneurship at the regional level are identified. The main problems of development and formation of social entrepreneurship in Ukraine are examined and substantiated. It is noted that one of the directions of activity directed towards supporting the growth of social entrepreneurship is optimization of the legal environment. The prospects for the development of social entrepreneurship for households in Ukraine are defined. It is emphasized the importance of promoting social entrepreneurship among the population and raising its awareness of this type of activity. It is proved that in today's conditions social entrepreneurship is an effective innovative instrument for solving social problems. Examples of successful social enterprises in Ukraine are provided.

Keywords: social entrepreneurship, social enterprise, social problems, innovations, reinvestment of profits.

Fig.: 3. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 21.

Zavadskikh Hanna M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise, Trade and Exchange Activities, Dmytro Motornyi Tavrria State Agrotechnological University (18 Bohdana Khmelnytskoho Ave., Melitopol, 72312, Ukraine)

E-mail: hanna.zavadskykh@tsatu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-3870>

Tebenko Vita M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise, Trade and Exchange Activities, Dmytro Motornyi Tavrria State Agrotechnological University (18 Bohdana Khmelnytskoho Ave., Melitopol, 72312, Ukraine)

E-mail: vita.tebenko@tsatu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0459-2555>

Загострення багатьох економічних і соціальних проблем (економічна криза, ведення військових дій на сході країни, проблеми внутрішньо переміщених осіб, соціальна напруга в суспільстві, бідність населення, дефіцит фінансових ресурсів держави) потребує пошуку та реалізації дієвого інструменту їх вирішення. Одним із таких механізмів може стати соціальне підприємництво, яке, поєднуючи соціальну місію організації з ефективними бізнес-підходами та інноваційними ідеями, спроможне вирішувати нагальні суспільні проблеми, заробляти та робити внесок у сталий розвиток суспільства.

Соціальне підприємництво набуло поширення вже в усьому світі та втілюється в соціально-економічну сферу життя. Однак хоча концепція соціального підприємництва добре зарекомендувала себе в підприємницькій спільноті, все ж треба констатувати, що переваги соціального підприємництва повною мірою не усвідомлюються владою та суспільством нашої країни, а потенціал такого інноваційного виду підприємницької діяльності сприймається з недовірою.

Теоретичні, методологічні та практичні аспекти, пов'язані з функціонуванням, розвитком та оцінкою діяльності соціальних підприємств, знайшли своє наукове відображення у працях багатьох іноземних та українських науковців. Ідейним лідером і засновником моделі соціального підприємництва є лауреат Нобелівської премії миру 2006 р. професор Мухаммад Юнус. У своїх працях він акцентував увагу на інноваційній ролі соціального підприємництва. Теоретичні аспекти соціального підприємництва та його інноваційні можливості втілені в роботах С. Алворда, Г. Діза, Дж. Дефорні, М. Дейч, Б. Дрейтона, В. Кулькова, С. Осберг, А. Передо, Ж. Сея. Серед вітчизняних науковців, які вивчають проблеми сучасного соціального підприємництва в Україні та світовий досвід, можна виділити З. Галушка, О. Кіреєва, А. Корнецького, Ж. Крисько, І. Мазур, А. Мокій, М. Наумова, І. Салій, З. Свєреду, В. Сизоненка. У наукових працях вітчизняних та іноземних науковців розглядаються питання природи та сутності соціального підприємництва, його характерні риси, форми і методи використання та вплив на соціально-економічний розвиток країни та суспільний добробут.

Метою даної статті є висвітлення сутності та основних критеріїв, які характеризують суть соціального підприємництва, аналіз його тенденцій і виявлення головних проблем розвитку у процесі його становлення в Україні.

Дослідження механізму соціального підприємництва необхідно починати з визначення цього виду діяльності. Однак, незважаючи на те, що соціальне підприємництво як явище існує ще з початку XIX століття, на сьогодні в літературі немає єдиного загальноприйнятого його визначення. У наукових публікаціях термін «соціальне підприємництво» вперше згадується ще у 1972 р. Його автором є Білл Дрейтон, за-

сновник Фонду «Ashoka» – найбільшої міжнародної організації, яка об'єднує лідерів соціального підприємництва з усього світу. Ідея створення організації полягала у видачі стипендії соціальним підприємцям, які, як висловився Б. Дрейтон, знають, як вирішити найгостріші соціальні проблеми та здатні здійснити задумане. На його думку, основу соціального підприємництва складає принцип «ідея плюс енергія того, хто здатний її втілити». Саме тому асоціація підтримує не стільки ідеї соціальних проєктів, скільки людей, здатних її втілити [19].

В Україні про соціальне підприємництво заговорили ще на початку 2000-х рр., але, на жаль, для більшості українців термін «соціальне підприємництво» є новим і незрозумілим. Помилково люди часто плутають соціальне підприємництво із соціальною відповідальністю бізнесу. Хоча між цими двома економічними категоріями є суттєва відмінність, оскільки метою діяльності комерційного підприємства є отримання прибутку для розвитку та масштабування бізнесу, а метою соціального підприємства (СП) є отримання прибутку для спрямування його на вирішення соціальних проблем.

Проте одразу варто зауважити, що соціальне та комерційне підприємництво перебирають ознаки одне одного: соціальні підприємці часто одержують прибуток за рахунок соціальних підприємств, а бізнесмени ведуть соціально відповідальний бізнес. Обидва види підприємництва потребують бачення своєї місії, ініціативності, розбудови структури та маркетингу [9]. Соціальне підприємництво досить часто ототожнюють з неприбутковими організаціями або з будь-якою соціально корисною діяльністю.

За своєю суттю соціальне підприємництво визначається як бізнес, покликаний розв'язувати соціальні та/або екологічні проблеми у громадах, причому в їхньому фокусі – досягнення як економічного, так і соціального ефекту [4].

Головною місією СП є досягнення соціального ефекту з можливістю одержання прибутку, але це не виключає того, що СП може функціонувати і як неприбуткова організація. На відміну від звичайної благодійності соціальні підприємства мають сталі бізнес-моделі – ефективний інструмент сталого розвитку СП і вирішення актуальних суспільних проблем.

У світі СП позначають аббревіатурою з трьох літер Р: *Profit* – прибуток (бізнес), *People* – люди (соціум), *Planet* – планета (довкілля), що розкриває сутність цього специфічного виду підприємства, діяльність якого спрямована на створення соціальної цінності. Міжнародний і вітчизняний досвід свідчить, що у розв'язанні соціальних проблем немає кращої альтернативи, ніж підприємницькі підходи, оскільки такий вид бізнесу має подвійний ефект: прибуток підвищує якість життя людей і забезпечує життєздатність організацій через зменшення їхньої потреби в постійній фінансовій допомозі [4].

Різні тлумачення сутності поняття «соціальне підприємництво», які присутні в наукових працях дослідників механізму соціального підприємництва, наведено в табл. 1.

Узагальнення результатів дослідження сутності соціального підприємництва зарубіжними та вітчизняними науковцями дозволило виокремити та уточнити такі його специфічні риси: це якісно новий підхід до вирішення соціальних проблем, пріоритетність соціальної мети, фінансова самостійність, реінвестування прибутку в розвиток СП, упродовження інновацій, розширення та масштабованість підприємства.

Серед найбільш ефективних результатів упродовження соціального підприємництва визначають:

- ✦ збільшення соціального капіталу;
- ✦ зменшення рівня безробіття;
- ✦ створення додаткових робочих місць;
- ✦ підвищення рівня та якості життя населення;
- ✦ розвиток тієї сфери діяльності, в якій певна соціальна група може займатися ефективною економічною діяльністю відповідно зі своїми психічними особливостями та психологічними характеристиками;
- ✦ вирішення актуальних екологічних проблем чи покращення екологічного стану території [12].

Отже, соціальне підприємництво являє собою інноваційний механізм, що поєднує соціальну місію з комерційним (підприємницьким) підходом і поступово змінює суспільство.

Наша країна тільки відкриває для себе такий особливий вид бізнесу, як соціальне підприємництво, хоча перші його прояви відбувалися в Україні ще у ХХ столітті. Успішним соціальним підприємцем, який генерував і реалізовував прогресивні ідеї, спрямовані на вирішення гострих соціальних проблем, був глава Української греко-католицької церкви митрополит Андрей Шептицький. Саме він розвинув народну банківську систему в Галичині, заснував кооперативні ліцеї, спеціалізовані гімназії для дітей-сиріт, вкладав кошти в будівництво заводів і фабрик у Західній Україні.

За активної міжнародної підтримки міжнародних організацій концепція соціального підприємництва в Україні почала набирати популярність на початку 2000-х років. У 2004 р. словосполучення «соціальне підприємництво» увійшло до українського лексикону після проведення серії тренінгів з експертами США щодо створення соціальних підприємств громадськими організаціями. За період з 2004 по 2007 рр. програмою UCAN було підтримано грантами 28 проєктів створення соціальних підприємств на території України.

У 2010 р. за ініціативи Британської Ради в Україні був створений Консорціум «Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні», до якого увійшли

Таблиця 1

Визначення сутності соціального підприємництва

Науковці, дослідники / Джерело	Змістовна характеристика понять «соціальне підприємництво»
М. Юнус, А. Жолі [16]	Будь-яка інноваційна ініціатива, яка має на меті допомогу людям, «ідейно-керований бізнес» (<i>cause-driven business</i>), при цьому прямі переваги від діяльності даної структури отримує суспільство, а власник соціального бізнесу переважно отримує нематеріальну вигоду
Б. Дрейтон (Ashoka) [19]	Це процес створення нових підприємств, який веде до соціальних покращень, створює підприємницьку та суспільну цінність
А. Макміллан, Дж. Робінсон [11]	Діяльність, орієнтована на досягнення не лише соціальних, але й комерційних результатів. За такого підходу соціальне підприємництво – це вузла сфера діяльності, яка передбачає наявність бізнес-складової
Г. Морт, А. Фоулер, Е. Шоу [3]	Діяльність, яка в кінцевому результаті передбачає досягнення соціальної мети
Е. Нобоа, Х. Стівенсон, Г. Діз [4; 17]	Підкреслюється інноваційну складову підприємницької діяльності та використання інноваційних підходів до вирішення соціальних проблем
Й. Шумпетер, П. Друкер [18]	Традиційне підприємництво, націлене на отримання прибутку, та благодійна діяльність, покликана вирішувати соціальні проблеми суспільства та сприяти появі позитивних соціальних зрушень
Дж. Мейр, І. Марті [20]	Процес створення вартості шляхом поєднання ресурсів по-новому; такі комбінації ресурсів передбачені для створення соціальної цінності, стимулюючи соціальні зміни чи задоволення соціальних потреб
З. Свереда [8]	Один із видів бізнесу, коли соціальні підприємці мають на меті розв'язання нагальних соціальних проблем через мобілізацію ідей, можливостей і ресурсів, потрібних для соціальних перетворень, економічного та громадського розвитку загалом

Фонд «Східна Європа», Міжнародний фонд «Відродження», комерційний банк «Ерсте Банк» та міжнародна аудиторська компанія «PWC». Фонд «Східна Європа» надав гранти на створення двох центрів соціального підприємництва в Донецькій та Львівській областях з метою надання методологічної та інформаційної підтримки громадянам, зацікавленим у започаткуванні чи розвитку соціальних підприємств.

У 2013 р. відбувся I Всеукраїнський Форум соціальних підприємців, організатором якого був Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи». На цьому заході було презентовано кращий міжнародний і вітчизняний досвід і ресурси для започаткування та розвитку соціального бізнесу. Того ж року було створено ресурсні центри підтримки та популяризації соціального підприємництва в Києві та Донецьку. Перша спроба зібрати та систематизувати інформацію щодо соціальних підприємств України завершилася виданням збірки «Каталог соціальних підприємств України 2013 року», до якого увійшла інформація про 41 соціальне підприємство різних галузей та організаційно-правових форм з різних регіонів України. Тоді ж в Україні було запущено інформаційний майданчик про соціальне підприємництво – портал «Соціальне підприємництво в Україні» (www.socialbusiness.in.ua). Того ж року народний депутат Верховної Ради України О. Б. Фельдман підготував і подав на розгляд законопроект № 2508 «Про соціальні підприємства» [7]. Це була перша спроба законодавчого регулювання соціального підприємництва. На жаль, документ був відхилений після розгляду Комітетом Верховної Ради з питань економічної політики.

У 2014 р. вийшла у світ перша велика україномовна публікація із соціального підприємництва – «Зміни творить кожен із нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія», автором якої є Катерина Смаглій. Ця книга була видана за підтримки Фонду сприяння демократії при Посольстві США в Україні та Програми імені Фулбрайта в Україні.

З 2015 р. соціальне підприємництво в Україні стало розвиватися більш активно, що зумовлено військовим конфліктом на сході нашої країни та погіршенням соціально-економічної ситуації. Загрози та виклики українського суспільства, а саме: військові дії, проблеми внутрішньо переміщених осіб, економічна криза та соціальна напруга в суспільстві сприяли активізації соціальних ініціатив. З 2015 р. в Україні почала діяти Програма соціального інвестування в Western NIS Enterprise Fund, яка успішно надає доступні кредити (5–10% річних) за Програмою соціального інвестування.

16 листопада 2016 р. у Києві відбувся II Всеукраїнський Форум соціальних підприємців, який зібрав уже близько 300 учасників. Цей захід був організований громадською організацією «Молодіжний центр

з проблем трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ-XXI» за фінансової підтримки Western NIS Enterprise Fund і коштів Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини. Того ж року у Львівській бізнес-школі Українського католицького університету вперше був проведений курс «Соціальне підприємництво» і як вибіркового був запроваджений у бакалаврській програмі Школи соціальної роботи Національного університету «Кієво-Могилянська Академія». Але участь у дослідженні «Соціальне підприємництво в Україні», що проводилося у 2016 р. Школою соціальної роботи Національного університету «Кієво-Могилянська академія» за підтримки Pact Int. і Western NIS Enterprise Fund, взяли лише 73 соціальних підприємства [10].

Міжнародні організації, які працюють в Україні, популяризують соціальне підприємництво через проведення тренінгів, стажувань, видання матеріалів і грантову підтримку. Такими є програма UCAN за підтримки USAID, Британська Рада в Україні, Міжнародний фонд «Відродження», Німецький Дитячий Фонд (Child Fund Deutschland), Програма розвитку ООН, Міжнародна організація з міграції та багато інших.

У 2017 р. побачив світ другий Каталог соціальних підприємств України, виданий у рамках проекту «Соціальні підприємства в Україні», у якому зібрано, систематизовано та представлено в алфавітному порядку інформацію про 150 соціальних підприємств України. (Нагадаємо, що в першому Каталогі була інформація лише про 41 соціальне підприємство.) Втім, керівник Програми соціального інвестування WNISEF Василь Назарук наголошує, що кількість соціальних підприємств, зібрана в новому каталозі, не відображає реальної картини українського соціального підприємництва, з огляду на відсутність такої форми господарської діяльності в законодавстві, суперечливі критерії у визначенні «соціальності» бізнесу та навіть неможливість донесення інформації до всіх соціальних підприємств чи їхнє небажання оприлюднювати інформацію про себе [5]. Проте деякі експерти вважають, що їх кількість значно більша і може сягати майже 1000 підприємств. Така різниця в підрахунках пояснюється тим, що не всі підприємства були внесені до каталогу або не всі вони відповідали вимогам внесення до нього (наприклад, прозора звітність або публікація річних звітів). Того ж року було відкрито реєстрацію на безкоштовний масовий онлайн-курс «Соціальне підприємництво» від громадського проекту відкритих онлайн-курсів «Prometheus», створений стипендіатом програми ім. Фулбрайта в Університеті ДеПоля (Чикаго) Артемом Корнецьким [6].

У березні 2018 р. в Україні стартував проект із розвитку соціального бізнесу «Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою

«знизу» на період до вересня 2020 р. Метою такого проекту є професійне зростання соціальних підприємців, формування законодавчого забезпечення такої діяльності.

У межах проекту реалізуються новітні форми активізації соціального бізнес-середовища: формуються банки та гаражі ідей, проводяться хакатони, молодіжні табори, конференції, обміни досвідом тощо [14]. Дослідження територіального розподілу соціальних підприємств, інформація про які наведена в Каталогі соціальних підприємств України за підсумками 2016–2017 рр., свідчить про те, що найбільша їх кількість припадає на Київську (39 СП), Львівську (14 СП), Донецьку (13 СП), Чернівецьку (9 СП) і Полтавську області (8 СП). Згідно з даними Каталогу соціальних підприємств немає лише в Рівненській області (рис. 1).

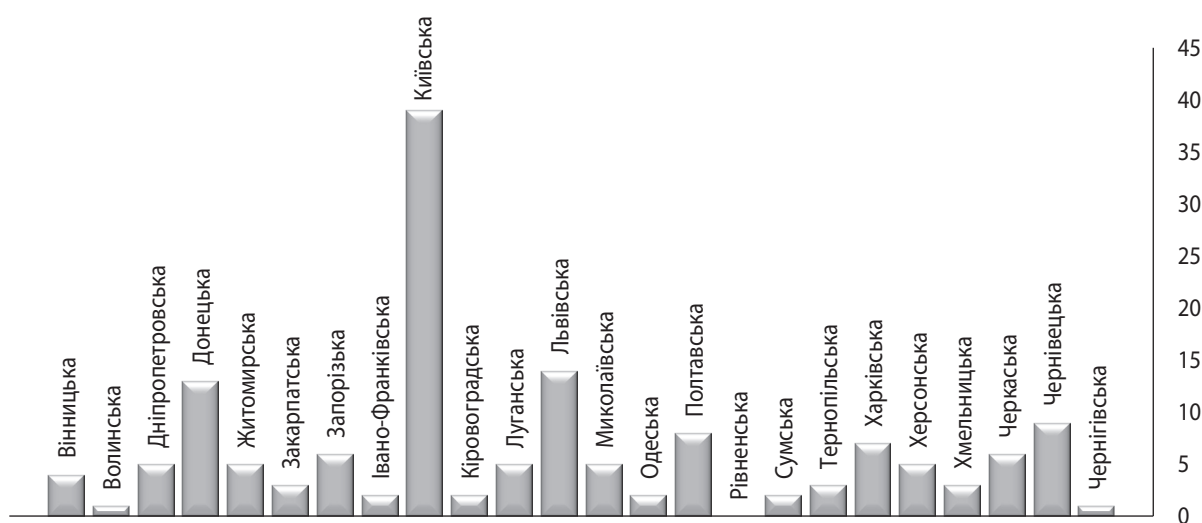

Рис. 1. Розташування соціальних підприємств по регіонах України [5]

Вибір галузі залежить від вимог часу та розвитку бізнес-середовища. З проведенням децентралізації в місцевих територіальних громадах виникає необхідність придбання соціальних послуг [1].

Згідно з Каталогом соціальних підприємств у 2017 р. найбільш поширеними за галузевою належністю сферами діяльності в Україні були:

- ✦ реабілітація вразливих категорій населення (18%);
- ✦ сільськогосподарське виробництво та збут (15%);
- ✦ продаж товарів (благодійні крамниці, онлайн-продажі, хенд-мейд) (14%);
- ✦ харчова промисловість та заклади громадського харчування (12%);
- ✦ швейне виробництво (8%);
- ✦ освітні послуги (7%);
- ✦ екологія (4%);
- ✦ охорона здоров'я (4%);
- ✦ туризм і відпочинок («зелений туризм») (3%);
- ✦ інші галузі (15%).

Але часто соціальні підприємства не обмежуються лише однією галуззю, а працюють як багато-профільні чи комбіновані підприємства [5; 21].

У світі зростає визнання соціального підприємництва як бізнес-моделі, що може підтримати економічне зростання та соціальний прогрес. Одним із напрямів діяльності, спрямованої на підтримку зростання соціального підприємництва, є оптимізація правового середовища. 16 європейських країн, серед яких Болгарія, Італія, Литва, Словаччина, Фінляндія, мають певні правові форми, які визнають, визначають і регулюють діяльність соціальних підприємств. Проте відповідно до звітів, наданих експертами, у державному законодавстві лише чотирьох із них є правова форма, створена цілеспрямовано саме для СП, – так звана форма соціального підприємства (*Social Enterprise Form*) [9].

В Україні поки що немає законодавчо закріплено-го визначення поняття соціального підприємства. Відповідно, вони можуть набувати різних організаційно-правових форм діяльності економічних суб'єктів: ФОП, ГО, ПП, БО, ТОВ, СОК, ФГ. Найбільш поширеними організаційно-правовими формами соціальних підприємств в Україні є ГО, ФОП і ПП (рис. 2).

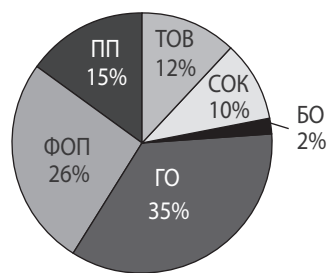

Рис. 2. Види соціальних підприємств за організаційно-правовою формою, %

Джерело: побудовано за [5].

За тривалістю діяльності соціальні підприємства розподіляються п'ятим чином: від 1 до 3 років (48%), 4–9 років (29%), понад 10 років (23%). За кількістю працюючих переважно – це малі підприємства до 5 осіб (56%), 6–10 осіб (19%), 11–50 осіб (16%), понад 50 осіб (9%) [5].

Місія більшості СП належить до соціальної сфери: працевлаштування соціально вразливих груп населення; розбудова сприятливого середовища для розвитку місцевих громад; формування здорового способу життя; вирішення актуальних екологічних проблем чи покращення екологічного стану території. Соціальне підприємство намагається бути комерційно успішним, екологічно чутливим і створювати суспільне багатство. Успіх соціального підприємства вимірюється Потрійним Результатом Діяльності [15].

Рис. 3 наочно ілюструє, що нині в Україні використовується обмежена кількість джерел фінансування соціальних підприємств. Основним джерелом фінансування більшості соціальних підприємств є кошти від власної комерційної діяльності.

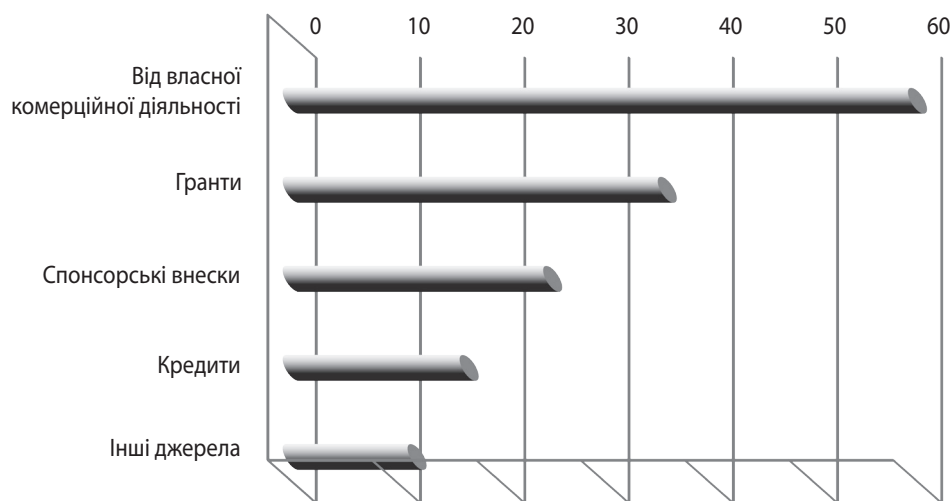

Рис. 3. Джерела фінансування соціальних підприємств [5]

Українські соціальні підприємці мають обмежений доступ до кредитування, інвестування та коштів приватних компаній. Кредитні ресурси для фінансування власного підприємства використовують лише 17% соціальних підприємців. До «інших» джерел фінансування відносять дотації державних органів, благодійні внески, фандрейзинг-кошти за програмами КСВ, власні кошти. Сьогодні однією з можливостей профінансувати соціальні проекти є фандрейзинг – робота із залучення коштів громадян, бізнес-структур або держави в некомерційний сектор, у тому числі на благодійність та СП [13].

«Urban Space 100» – це приклад успішного соціального підприємства, що стало таким за допомогою фандрейзингу. Це ресторан, унікальність якого в тому,

що інвесторами стали 100 соціально активних людей, що об'єдналися заради розвитку м. Івано-Франківськ. Команда «Urban Space 100» провела результативний фандрейзинг і змогла переконати людей у тому, що проект вартий уваги. Ресторан працює та генерує прибуток, який направляється на реалізацію міських проектів. З 2015 р. Urban Space успішно профінансував 38 соціальних проектів, ще 11 проектів – на стадії реалізації. Також даний проект ілюструє збалансоване поєднання всіх необхідних елементів соціального підприємництва, а саме: комерційна діяльність, соціальні цілі та демократичний спосіб розподілу та управління прибутками підприємства [11].

Як бачимо, соціальне підприємництво може набувати найрізноманітніших форм та охоплювати різні сфери діяльності. Однак усі соціальні підприємства мають чітку соціальну мету, на яку спрямовують значну частину своїх прибутків. Проведений нами аналіз показав, що в Україні соціальне підприємництво набуває все більшої популярності як ефективний механізм і тренд сучасного розвитку української економіки. Соціальне підприємництво в Україні стрімко розвивається, про що свідчить збільшення кількості

соціальних підприємств. Однак ця специфічна галузь підприємництва не може повною мірою розвиватися через низку нерегульованих правових та економічних питань.

Приклади успішно функціонуючих в Україні соціальних підприємств та опис їх характеристик наведено в *табл. 2*.

Соціальне підприємництво засновується на соціальному капіталі громадських організацій і стає особливо дієвим у контексті місцевої громади. Такий інноваційний інститут розвитку покликаний задовольнити ті потреби членів громади, які державний сектор не може задовольнити, а приватний ігнорує [2].

Характеристика соціальних підприємств України [5]

СП, час, місце заснування	Характеристика
Громадська організація «Об'єднання переселенців України в м. Кам'янець-Подільський», м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., 2015 р.	ГО. Культурно-соціальний центр для вразливих верств населення передбачає роботу з такими категоріями населення, як сім'ї учасників АТО, ВПО, багатодітні сім'ї, одинокі матері, школярі та студенти, люди похилого віку. Місія – допомогти зняти соціальну напругу в громаді та розкрити потенціал тих людей, на яких державна система звертає мало уваги
Кінний клуб «Айвенго», м. Одеса, 2015 р.	ПП. Надання уроків і занять з іпотерапії та верхової їзди. Місія – надання для життя людини позитивних емоцій, навчання формуванню більш гармонійних та екологічних відносин з живою природою та світом
Кондитерська «Добра Цукерня», с. Чайки, Київська обл., 2016 р.	ФОП. Кондитерська, в якій працюють як здорові люди, так і люди з частковою чи повною втратою слуху. Місія – надати можливість людям з інвалідністю навчитись кондитерській майстерності, а талановитому кондитеру проявити себе у своїй роботі, навчаючи інших фінансової незалежності
Навчальний центр іноземних мов «COOL English», м. Бердянськ, Запорізька обл., 2006 р.	ФОП. Працевлаштування соціально вразливих груп населення, генерування прибутку для фінансування окремих видів послуг. Місія – підвищення конкурентоспроможності на ринку праці; підготовка до успішного проходження атестації з володіння англійською мовою відповідно до міжнародних стандартів
Приватне підприємство «Селиська сироварня», с. Нижнє Селище, Закарпатська обл., 2002 р.	ПП. Покращення здоров'я нації, через вживання еко-продукції. Створення нових робочих місць у сільській місцевості, працевлаштування інвалідів. Місія – підтримка населення, що вирощує корів у Карпатах, підвищення рівня життя місцевого населення, відродження традицій сироваріння на Закарпатті
Приватне підприємство «Сімейний добробут», смт Нижні Сірогози, Херсонська обл., 2016 р.	ФОП. Соціальне підприємство – швейний цех, що виготовляє постільну білизну, подушки та ковдри, дитячий одяг, національний український одяг. Місія – покращення якості життя віддалених сільських регіонів Херсонщини через створення нових робочих місць для жінок, внутрішньо переміщених осіб, сільської молоді

Бар'єром, що стримує розвиток соціального підприємництва в Україні, є відсутність чіткої законодавчої бази, яка б визнавала, визначала та регулювала діяльність СП. Необхідно прийняти закон про соціальне підприємництво, який би чітко визначав критерії цієї специфічної форми діяльності та регламентував правовий механізм державної підтримки соціальних підприємців. Ключовою проблемою є нестача фінансових коштів для започаткування та розвитку соціального підприємства. Хоча останнім часом зацікавленість вітчизняних інвесторів, компаній – донорів та благодійних інституцій, зацікавлених в інвестуванні соціальних підприємств в Україні зростає, на жаль, більшою мірою створення вітчизняних СП фінансується за рахунок іноземних фондів та організацій. Перешкодою для розвитку соціального підприємництва є необізнаність громадян щодо сутності, механізму та перспектив цього виду підприємницької діяльності. Популяризація ідей та успішних практик соціального підприємництва створить передумови для розвитку цього сектора підприємництва в нашій країні.

ВИСНОВКИ

Соціальне підприємництво – це новий інноваційний інструмент бізнесу в Україні, який дозволяє вирішувати актуальні соціальні проблеми, поєднуючи комерційний і соціальний бізнес-підходи. Цей сектор підприємництва має гарні перспективи розвитку при умові усунення певних перешкод і стримуючих факторів. Формування нормативно-правової бази, що регулює механізм соціального підприємництва в Україні, створення спеціальних програм кредитного та позикового забезпечення для започаткування подальшого розвитку та масштабування соціального підприємства, а також його популяризація задля зростання обізнаності громадян – основні завдання, виконання яких значно прискорить розвиток соціального підприємництва в Україні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Батажок С. Г. Можливості та локалізації розвитку соціального підприємництва в Україні. *Формування*

- ринкових відносин в Україні. 2019. № 7–8. С. 130–140. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2882/3/mozhly%60vosti%20ta%20lokalizaciyi.pdf>
2. Голуб'як Н. Р. Соціальне підприємництво як механізм вирішення соціально-політичних проблем. *S.P.A.C.E. (Society, Politics, Administration in Central Europe)*. 2017. № 2. С. 16–20. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7341/Golubyak%20SPACE%202-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
 3. Теорія та практика управління суб'єктами підприємництва: колект. моногр. / за заг. ред. Т. В. Гринько. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 440 с. URL: http://confcontact.com/2020-kolektyvna-monographiya/kolektyvna_monographiya_2020__maket.pdf
 4. Екосистема соціального підприємництва в Україні: виклики та можливості / ПАКТ. Київ (Україна), Вашингтон (США), 2018. 38 с. URL: https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_ukr.pdf
 5. Каталог соціальних підприємств України 2016–2017 рр. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2017. 302 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/151lNaCLowNzVph-lAgcZpk3Esp79sicw/view>
 6. Онлайн-курс «Соціальне підприємництво» на Prometheus. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:WNISEF+SE101+2017_T4/about
 7. Проект Закону «Про соціальні підприємства» від 11.03.2013 р. № 2508. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46025
 8. Свередо З. Соціальне підприємництво: що підказує Україні Європейський досвід // Європейська правда. 01.06.2016 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/06/1/7050099/>
 9. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво: посібник. ПРОМІС. Київ, 2017. 58 с. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Social_Entrepreneurship_Guide-WEB-1.pdf
 10. Гусак Н., Кузнецова В., Стеценко Т. Соціальне підприємництво в Україні: звіт за результатами дослідження / Pact, Inc., Western NIS Enterprise Fund, Школа соціальної роботи НАУКМА, ГО «Молодіжний центр з трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ XXI». Київ, 2016. 45 с.
 11. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін: посібник / Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А. та ін. Київ: Вінея, 2017. 188 с.
 12. Чуйко О., Шкуро В. Еколого орієнтоване соціальне підприємництво у громаді: навч.-метод. посіб. Київ, 2000. 126 с.
 13. Шаповалова Т. В. Соціальне підприємництво і фандрейзинг (на допомогу військовослужбовцю, звільненому в запас): навч. посіб. Київ: МФСА, 2016. 186 с.
 14. Шоля Р. І. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 26. Ч. 2. С. 121–125. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/24.pdf
 15. Спреклі Ф. Посібник з планування соціального підприємництва: практичне керівництво / За підтримки Британської Ради. Київ, 2015. 68 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/posibnik_z_planuvannya_socialnogo_pidpriemstva.pdf
 16. Юнус М., Жоли А. Создавая мир без бедности. Социальный бизнес и будущее капитализма / пер.: И. В. Савельева. М.: Альпина Паблишер, 2010. 312 с.
 17. Dees, J. G. The Meaning of “Social Entrepreneurship” / The Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership. 1998. URL: https://centers.fuqua.duke.edu/case/wp-content/uploads/sites/7/2015/03/Article_Deas_MeaningofSocialEntrepreneurship_2001.pdf
 18. Druker P. F. Innovation and entrepreneurship: Practice and principles. London: Pan Books, 1986. 55 p.
 19. Interview with Ashoka Founder Bill Drayton “Social entrepreneurs don’t want to help. They want to change the world”. URL: <https://www.egonzehnder.com/cdn/serve/article-pdf/1513691150-c700cbda2b13bb4b6440f602b8d23ef1.pdf>
 20. Mair, J., Marti, I. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 2006. Vol. 41. Issue 1. P. 36–44. DOI: 10.1016/j.jwb.2005.09.002
 21. OECD (2020). Моніторинг реалізації Стратегії розвитку МСП України на 2017–2020 роки. OECD Publishing, Paris. URL: www.oecd.org/eurasia/comepetitiveness-programme/eastern-partners/Monitoring-the-Implementation-of-Ukraine-s-SME-Development-Strategy-2017-2020-UKR.pdf

REFERENCES

- Batazhok, S. H. “Mozhlyvosti ta lokalizatsii rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini” [Opportunities and Localization of Development of Social Enterprise in Ukraine]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*. <http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2882/3/mozhly%60vosti%20ta%20lokalizaciyi.pdf>
- Chuiko, O., and Shkuro, V. *Ekolooho orientovane sotsialne pidpriemnytstvo u hromadi* [Ecologically Oriented Social Entrepreneurship in the Community]. Kyiv, 2000.
- Dees, J. G. “The Meaning of “Social Entrepreneurship””. The Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership. 1998. https://centers.fuqua.duke.edu/case/wp-content/uploads/sites/7/2015/03/Article_Deas_MeaningofSocialEntrepreneurship_2001.pdf
- Druker, P. F. *Innovation and entrepreneurship: Practice and principles*. London: Pan Books, 1986.
- “Ekosystema sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini: vyklyky ta mozhlyvosti” [Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine: Challenges and Opportunities]. ПАКТ. Kyiv (Ukraina), Vashynhton (SShA), 2018. https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_ukr.pdf
- Holubiak, N. R. “Sotsialne pidpriemnytstvo yak mekhanizm vyrishennia sotsialno-politychnykh problem” [Social Entrepreneurship as a Mechanism to Solve of Social and Political Problems]. *S.P.A.C.E. (Society, Politics, Administration in Central Europe)*. 2017. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7341/Golubyak%20SPACE%202-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Husak, N., Kuznietsova, V., and Stetsenko, T. *Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini: zvit za rezultatamy doslidzhenia* [Social Entrepreneurship in Ukraine: A Report on

- the Results of the Study]. Kyiv: Pact, Inc., Western NIS Enterprise Fund, Shkola sotsialnoi roboty NaUKMA, HO «Molodizhnyi tsentr z transformatsii sotsialnoi sfery «SOTSIIUM XXI», 2016.
- “Interview with Ashoka Founder Bill Drayton “Social entrepreneurs don’t want to help. They want to change the world””. <https://www.egonzehnder.com/cdn/serve/article-pdf/1513691150-c700cbda2b13bb4b6440f602b8d23ef1.pdf>
- “Kataloh sotsialnykh pidpriemstv Ukrainy 2016-2017 rr.” [Catalog of Social Enterprises of Ukraine 2016-2017]. Kyiv : VD «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2017. <https://drive.google.com/file/d/151INaCLownZVphlAgcZpk3Esp79sicw/view>
- [Legal Act of Ukraine] (2013). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46025
- “Monitorynh realizatsii Stratehii rozvytku MSP Ukrainy na 2017-2020 roky” [Monitoring the Implementation of the SME Development Strategy of Ukraine for 2017-2020]. OECD Publishing, Paris, 2020. www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Monitoring-the-Implementation-of-Ukraine's-SME-Development-Strategy-2017-2020-UKR.pdf
- Mair, J., and Marti, I. “Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight”. *Journal of World Business*, vol. 41, no. 1 (2006): 36-44. DOI: 10.1016/j.jwb.2005.09.002
- “Onlain-kurs «Sotsialne pidpriemnytstvo» na Prometheus” [Online Course "Social Entrepreneurship" at Prometheus]. https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:WNISEF+SE101+2017_T4/about
- Shapovalova, T. V. *Sotsialne pidpriemnytstvo i fandreizynh (na dopomohu viiskovosluzhbovtsiu, zvilnenomu v zapas)* [Social Entrepreneurship and Fundraising (to Help a Retired Serviceman)]. Kyiv: MFSA, 2016.
- Sholia, R. I. “Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini yak trend ekonomichnoho rozvytku” [Social Entrepreneurship in Ukraine as a Trend of Economic Development]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo». 2019. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/24.pdf
- Smal, V., and Kokot, V. “Shcho slid znaty pro sotsialne pidpriemnytstvo” [What You Need to Know about Social Entrepreneurship]. PROMIS. Kyiv, 2017. http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Social_Entrepreneurship_Guide-WEB-1.pdf
- Sprekli, F. “Posibnyk z planuvannia sotsialnoho pidpriemnytstva: praktychne kerivnytstvo” [Social Entrepreneurship Planning Guide: A Practical Guide]. Kyiv, 2015. https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/posibnik_z_planuvannya_socialnogo_pidpriemstva.pdf
- Svereda, Z. “Sotsialne pidpriemnytstvo: shcho pidkazuie Ukraini Yevropeyskyi dosvid” [Social Entrepreneurship: What the European Experience Tells Ukraine]. Yevropeiska pravda. June 01, 2016. <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/06/1/7050099/>
- Svynchuk, A. A. et al. *Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin* [Social Entrepreneurship: From Idea to Social Change]. Kyiv: Vienei, 2017.
- “Teoriia ta praktyka upravlinnia subiektamy pidpriemnytstva” [Theory and Practice of Management of Business Entities]. Dnipro : Vydavets Bila K. O., 2020. http://contact.com/2020-kolektyvna-monographiya/kolektyvna_monographiya_2020__maket.pdf
- Yunus, M., and Zholi, A. *Sozdavaya mir bez bednosti. Sotsialnyy biznes i budushcheye kapitalizma* [Creating a World without Poverty. Social Business and the Future of Capitalism]. Moscow: Alpina Publisher, 2010.